CUCÓ, Josepa

1982. La tierra como motivo. Jornaleros y propietarios en dos pueblos valencianos. València: Institut Alfons el Magnànim.

Aquest llibre és la publicació d'una tesi doctoral on Josepa Cucó presenta un treball acurat, de minuciosa elaboració -si més no, aquesta és la impressió que dóna- i proveït d'agilitat i de claredat expositiva.

Després d'una experiència d'altres treballs i publicacions sobre el tema, l'autora aprofundeix en la problemàtica que gira al voltant de la terra. No tracta una descripció de relacions i estructures econòmiques i socials, sinó que

vol cercar el significat real que té el factor terra en les relacions socio-econòmiques de la comunitat. Això la porta a centrar l'interès en uns elements concrets: la propietat de la terra i l'organització del treball al seu voltant, a més de tot allò que se'n deriva -un sistema social expressat en una escala de valors i una o unes ideologies que reforcen les posicions dintre de la societat.

S'escull, doncs, la comunitat com a marc d'anàlisi. No es fa monografia comunitària, sinó que s'analitzen aquells aspectes que Josepa Cucó ho diu explícitament- són fonamentals per a explicar els problemes. Un estudi demogràfic, que està estretament relacionat amb l'evolució econòmica, proporciona les primeres dades que seran completades per altres de tipus econòmic. Després fa una anàlisi del sistema social del passat i s'expliquen les transformacions. Finalment, l'autora estudia la problemàtica actual a les comunitats escollides. L'observació participant, les enquestes, les entrevistes, la recerca de dades als arxius i biblioteques, tots els mitjans disponibles han estat posats en joc per obtenir una màxima informació. No falta, en el llibre, l'anàlisi crítica de les pròpies fonts d'informació, i les alternatives escollides per obtenir-ne una de millor.

L'elecció de la comunitat com a marc determina l'estructura del llibre en dues parts, obertament diferenciades, que corresponen, cadascuna d'elles a un poble distint: La Pobla del Duc, a la Vall d'Albaida, i Fortaleny, a la Ribera Baixa del Xúquer.

El marc comunitari no és tancat sinó que té fronteres dinàmiques, obertes cap als marcs comarcal i nacional. Podríem dir que a la comunitat, tal i com es desprèn del text, s'expressen, es concreten uns tipus de relacions, de conflictes, que no són exclusius d'ella, però que hi prenen una forma concreta.

He parlat de conflictes perquè és evident que Josepa Cucó fixa el seu estudi en les relacions dinàmiques -conflictives- a través d'un període de temps que no és arbitrari, sinó que està en funció, fonamentalment, de l'objecte d'estudi -el paper que té la terra en l'estructuració social de la comunitat-, del qual resulta una problemàtica que centra encara més l'estudi: per què la terra, la seva propietat, ha deixat d'ésser la causa principal de desigualtat i conflictivitat socials? Per quina raó ha deixat de ser aquell element de prestigi i de poder que fou?. La solució se cerca en un fenomen d'evolució i canvi que comença cap a la fi del segle XIX, i es desenvolupa fins als nostres dies. Josepa Cucó, però, anirà més enllà i analitzarà els fets actuals a les dues comunitats per plantejar, després problemes de cara al futur.

Tot un seguit de qüestions i problemes metodològics sorgeixen a partir d'aquí. El primer és el problema de la comparativitat que l'autora planteja també en el seu llibre. Josepa Cucó deixa clar que els dos pobles pertanyen a comarques de trets físics i econòmics diferents, on, a més a més, una evolució semblant ha donat lloc a adaptacions socio econòmiques diferents. Però,

és precisament aquesta evolució, aquest canvi, i un conjunt de transformacions, que presenten factors i elements comuns, el que permet a l'autora fer comparacions i arribar a una interpretació conjunta sobre un fenomen comú.

Altres qüestions importants sorgeixen al llarg del llibre: les dicotomies «urbà/rural», «tradicional/modern»; la delimitació del concepte de camperol (al text es parla d'agricultors i de «lauradors») i de l'agricultor a temps parcial (categoria on inclou els propietaris que, a més, van al jornal a la terra). Josepa Cucó es veu obligada a precisar, a justificar i a definir novament conceptes, molt utilitzats ja i molt coneguts en Antropologia.

De fet, adopta una visió diacrònica, però combinada amb la sincrònica a l'hora d'analitzar els fenòmens actuals.

D'altra banda, en aquest estudi, el procés d'urbanització i d'industrialització no serà el protagonista del canvi, sinó un factor que accelera la tendència i provoca variacions en la seva orientació.

A les dues comunitats esmentades es parteix d'una situació semblant: un estrat social de «rics», propietaris de la major part de la terra i dedicats a la producció per al comerç (vi, a la Pobla del Duc, i arròs, a Fortaleny), que al segle XIX arriben a tenir un alt grau de prosperitat gràcies a les riqueses obtingudes de la terra. Aquests propietaris controlen el mercat de treball que consta d'una abundant mà d'obra: els jornalers, Existeix, a més, un tercer estrat, els de mitja capa, poc important en aquells temps, ja que la problemàtica social se centrava en la conflictivitat entre jornalers i «rics», però que poc a poc arribarà a ser predominant en els pobles esmentats. Un increment demogràfic fort posa en crisi tota l'estructura i provoca l'emigració de bona part dels jornalers -inclús d'alguns dels «rics». Es produeix una escassetat de mà d'obra, a la qual s'afegeix la crisi en els sectors del vi i de l'arròs, que provocarà l'enfonsament dels «rics». Aquests es veuran obligats a donar terra en arrendament o parceria i, fet això, la fragmentació de les grans propietats avançarà progressivament, i la terra passarà a mans dels arrendataris, parcers i dels jornalers que havien emigrat. Josepa Cucó assenyala que aquesta situació és ja manifesta a partir dels anys 30 (aquest mateix fenomen ha estat tractat per altres autors, per exemple, Galvan, i Martínez Alier; aquest darrer, citat per la mateixa Cucó).

Es produirà, a partir d'aquest fets, una situació d'equiparació entre les diferents famílies del poble, ja que totes seran ara propietàries, encara que a nivell diferent. La industrialització i urbanització (que es produï a València a partir dels anys 50) provocarà l'especialització de la producció i la tecnificació de l'agricultura (procés de modernització), que s'integrarà cada vegada més en el sistema econòmic general del país. Això fa que hi hagi la possibilitat d'altres fonts d'ingressos al marge de la terra, en especial a la Pobla del Duc, on l'agricultura a temps parcial arribarà a tenir una gran importància perquè ajuda a equiparar els ingressos familiars entre les cases del poble. A Fortaleny és el sistema de collita de la taronja el que proporciona treball a aquells

que volen augmentar els ingressos familiars, (dits també agricultors a temps parcial) al costat dels jornalers.

La gent dels dos pobles ha adoptat els valors i el desig d'un nivell de vida de tipus urbà (urbanització) i, per tant, el prestigi ja no rau en la propietat de la terra. Malgrat això, la terra no ha deixat de ser important, encara que ja se n'hagi aconseguit la possessió (aspiració secular de tots els que la treballen, segons Josepa Cucó). Continua essent un element que aglutina valors i actituds contradictòries i conflictives. És confluència dels valors «tradicionals» i dels nous valors que corresponen a la situació actual a les esmentades comunitats. El «llaurador fort», però, té ara un «estatus» gairebé inferior; la font de privilegi són els ingressos obtinguts i la possibilitat de gaudir de temps lliure, possibilitat que no té l'agricultor.

Malgrat tot això, la terra continua tenint un valor indubtable; hom la manté i, més encara, els agricultors hi inverteixen bona quantitat dels ingressos. No ha deixat de ser una font de prestigi, a més de la seguretat que proporciona, segons diuen els propis interessats, per a les famílies que en viuen.

Tots aquests fets, diu Josepa Cucó, porten al reforçament del treball familiar, de l'individualisme (les cooperatives tenen un paper feble en aquests pobles esmentats) i de la idea d'«igualtat» entre els membres de la comunitat. Per aclarir això, l'autora analitza dos conceptes, carregats de significació simbòlica, vigents a la Pobla del Duc i a Fortaleny: el del «bon llaurador» i el del «llepó» que estan referits al comportament ideal, des d'un punt de vista èmic, d'allò que ha d'ésser un bon agricultor, i al comportament ideal d'allò que no ha d'ésser un treballador agrícola. Tots dos, en definitiva, reflecteixen la ideologia dominant (tant positiva com negativa) que tendeix a reforçar la visió d'un tipus d'agricultor independent, que aconsegueix la prosperitat mitjançant l'esforç propi i el de la seva família (és a dir, les relacions familiars passen al primer pla).

Aquest és un resum potser insuficient. Hi ha, al llarg del llibre, molts aspectes que l'autor només apunta, ja que no són la línia central del discurs, així com d'altres que ella especifica més i que no he esmentat aquí, però que tots són força interessants per a aquells que es dediquen a l'estudi de l'agricultura i del món rural.

Carme González Ibáñez
Departament d'Antropologia Cultural, Tarragona.